

Воробець Оксана Ігорівна
Миколаївський інститут права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
студентка 4 курсу

Кіян Тетяна Миколаївна
Миколаївський інститут права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін

ЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗГВАЛТУВАННЯ, ВЧИНЕНОГО НЕПОВНОЛІТНІМ

Згвалтування займає стійке місце серед всіх насильницьких злочинів і, як свідчить статистика, з кожним роком кількість зареєстрованих випадків вчинення злочинів цієї категорії не зменшується, а має тенденцію до збільшення. При цьому значна кількість таких злочинів вчиняється неповнолітніми, що особливо насторожує та становить істотні труднощі при розслідуванні. Значний обсяг інформації про злочин міститься в способі його вчинення. У формуванні ж способу згвалтування істотну роль відіграють такі об'єктивні чинники, як час, місце і обстановка його вчинення.

Питанню розслідування згвалтувань приділялася увага в працях вітчизняних і зарубіжних криміналістів, психологів, соціологів, а саме: Ю.М. Антоняна, Ю.В. Кадонцева, Є.В. Ляліна, В.О. Малярова, Л.В. Пономарьової та інших. Однак їх дослідження стосувалися лише окремих питань розслідування згвалтувань і не були пов'язані з розглядом обстановки, часу і місця як елементів криміналістичної характеристики згвалтувань, вчинених неповнолітніми.

Встановлення часу вчинення злочину має важливе криміналістичне значення. Час вчинення злочину - це певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого відбувається суспільно-небезпечне діяння і настають суспільно-небезпечні

наслідки. Час впливає на всі етапи виникнення, існування і використання доказової інформації. Облік впливу тимчасового фактора в процесі розслідування дозволяє: а) визначити час події злочину; б) встановити тимчасові зв'язки між подіями; в) з'ясувати черговість дій; г) обчислити тривалість різних подій та ін.

Характеризуючи час вчинення зґвалтувань, Ю.В. Кадонцев зазначає, що молодими людьми (18-25 років) у вересні вчиняється більше зґвалтувань, ніж в інші місяці [1, с. 16]. За даними досліджень, проведених В.Н. Сидорик, неповнолітні найчастіше вчиняють злочини даної категорії в серпні [5, с. 12].

Таким чином, характеризуючи час вчинення злочину було встановлено, що найбільша активність вчинення зґвалтувань спостерігається в теплу пору року, а найбільш характерні періоди часу їх скоєння - це пізні вечірні години (21-22 год.) і нічні години (23.00-01.00 годині ночі) [3, с. 120]. Більшість зґвалтувань, скоєних неповнолітніми, вчиняється у вечірній і нічний час (79%), як стверджує Н.Г. Панов, переважає у весняно-літній сезон, це обумовлено тим, що в цей період неповнолітні мають більше вільного часу, частіше представлені самі собі. Крім того, тепла погода також сприяє більш швидкій появі злочинного наміру [3, с. 122]. В цілому ж час вчинення зґвалтування є одним з важливих елементів криміналістичної характеристики даної категорії злочинів. При цьому вибір злочинцем конкретного часу посягання залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Використовуючи взаємозв'язок місця і часу вчинення зґвалтувань, вчинених неповнолітніми особами, з іншими елементами криміналістичної характеристики, на основі аналізу наявної інформації про вчинений злочин слідчий може висунути версію про особу насильника, місця можливого його перебування, прогнозувати слідчі ситуації, які сформуються на наступних етапах розслідування. Виявлення тимчасових факторів, пов'язаних з подією конкретного злочину, які знайшли своє відображення в навколишньому середовищі,

дозволяють визначити необхідні елементи предмета доказування і реконструювати юридично значимі обставини розслідуваної події.

«Місце вчинення злочину - це певна територія або інше місце, де відбувається суспільно небезпечне діяння і настають його суспільно небезпечні наслідки» [2, с. 183]. Місце вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики дозволяє відповісти на питання, де скоєно злочин. Місцем скоєння злочину можуть бути квартира, будинок, вулиця, місце вживання спиртних напоїв, безлюдне місце, поле та ін. Важливе значення для розкриття і розслідування злочину має місце, де здійснювалася підготовка до вчинення злочину або залишені його сліди. Крім того, необхідно враховувати: а) місце, де здійснювалися підготовчі дії до злочину; б) місце безпосереднього вчинення злочину; в) місце, де залишені сліди злочинного посягання; г) місце приховування слідів злочину, знарядь і засобів його здійснення, предмета злочинного посягання [3, с. 124].

Важливим елементом криміналістичної характеристики зґвалтування є місце його вчинення, тобто територіальна приналежність, віддаленість від постійного місця проживання злочинців і т.д. Дослідження місця зґвалтування дає можливість виявити, зафіксувати, вилучити сліди та інші докази, висунути версії про подію злочину і його учасників, організувати переслідування по «гарячих слідах», визначити час і механізм злочинних дій, викрити інсценування. Для гвалтівників місце скоєння злочину має особливе значення, оскільки навколишнє оточення повинно неодмінно сприяти не тільки успішному придушенню опору майбутньої жертви, а й сексуальному збудженню, отриманню статевого задоволення. Для злочинців нерідко характерна територіальна стійкість - свій район і свої місця проведення часу, і цей же район зазвичай є місцем злочину [4, с. 38].

Зіставлення таких елементів, як місце зґвалтування і спосіб подолання опору жертви, дозволяє зробити висновок про те, що місце зґвалтування істотно

впливає на вибір неповнолітніми особами способу зґвалтування. Так, більша частина зґвалтувань на вулицях, у провулках, у дворах житлових будинків відбувалася у формі нападу неповнолітньої особи на потерпілу і заподіяння шкоди її здоров'ю. Для подолання опору потерпілої в даній обстановці застосовувався агресивний фізичний вплив. У кожному другому злочині заподіювалися легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження здоров'ю потерпілої. Такий характер насильства пояснюється тим, що на вулиці або у дворі можуть з'явитися випадкові перехожі, люди, які можуть збігтися на крики і перешкодити у вчиненні зґвалтування. У цих умовах злочинець застосовує більш «агресивні» види насильства для того, щоб швидко подолати опір потерпілої, змусити її замовкнути, ніж заподіює шкоду її здоров'ю.

У випадках, коли зґвалтування відбувалося молодими людьми в житлових приміщеннях, для придушення опору потерпілої застосовувалися погрози насильством. Така поведінка насильників пояснюється тим, що житлові приміщення ізольовані від сторонніх осіб і у злочинця, як правило, буває достатньо часу для здійснення свого задуму.

Для криміналістичного аналізу Ю.В. Кадонцев ділить місця зґвалтувань на шість груп: 1) вулиці і провулки населених пунктів, двори будинків; 2) жилі приміщення; 3) підвали, горища, під'їзди будинків; 4) нежитлові приміщення та інші місця, пов'язані з виробничою діяльністю; 5) засоби транспорту; 6) дачі, садові ділянки. За його даними, на вулицях, у провулках, у дворах будинків молодими людьми вчиняється 20% зґвалтувань. В аналогічній обстановці особами старше 25 років здійснюється тільки 10% посягань, а неповнолітніми - близько 70% [1, с. 17].

Розглядаючи даний елемент криміналістичної характеристики, Л.В. Пономарьова до найбільш характерних для вчинення зґвалтувань місцях відносить: під'їзди будинків і сходові майданчики; підвали та горища будівель; лісові масиви, паркові зони і поля; квартиру потерпілої або насильника;

гуртожитку; нежитлові або занедбані (порожні) приміщення; відокремлені двори. Проведені ним дослідження демонструють, що 55% засуджених за участь в зґвалтуванні вибрали місце скоєння злочину спонтанно; 30% - через те, що воно знайоме і безпечно, і 15% злочинців вибрали місцем скоєння злочину те, з яким їх нічого не пов'язує, а значить, важко буде організувати розшук [4, с. 40].

Місце вчинення зґвалтувань неповнолітніми особами залежить від характеру взаємовідносин злочинця і жертви. Зокрема, виявилось, що при зґвалтуванні, скоєному неповнолітніми особами на вулиці, сама обстановка діяння вказує на те, що гвалтівники, як правило, не знайомі з потерпілою. Відповідно, жертвами зґвалтувань, скоєних неповнолітніми особами на вулиці, часто стають незнайомі їм потерпілі. Зґвалтування в житлових приміщеннях в 68,3% випадків відбуваються у відношенні раніше знайомих гвалтівникам дівчат, при цьому в 14,8% випадків зґвалтувань були вчинені щодо потерпілих, з якими злочинці познайомилися незадовго до події злочину [1, с. 16].

Відомо, що обстановка, як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину, відображає механізм злочину і особливості дій злочинця. При цьому криміналістичні ознаки обстановки можуть мати взаємообумовлені зв'язки з іншими елементами криміналістичної характеристики (способом вчинення злочину, часом, місцем і ін.).

Під обстановкою вчинення зґвалтувань треба розуміти навколишнє матеріальне середовище, зокрема певне розташування матеріальних об'єктів (міська чи сільська місцевість, природний ландшафт), соціально-психологічні і моральні умови життя населення, що склалися на певній території, і інші умови життя, що роблять істотний вплив на поведінку всіх учасників злочину [4, с. 38]. Цей елемент криміналістичної характеристики дозволяє виявити: механізм злочину, умови його вчинення і об'єктивні чинники, що впливають на поведінку насильника, його жертви, а іноді і свідків злочину.

Отже, обстановку вчинення зґвалтування необхідно розглядати як систему факторів зовнішнього середовища, що характеризує місце, час, об'єкт і предмет посягання, склад співучасників і характер їх взаємовідносин з жертвою і іншими особами, використовувану або спеціально створену злочинцем для підготовки, вчинення та приховування злочину. Встановлено, що найбільша активність вчинення зґвалтувань неповнолітніми спостерігається в теплу пору року, а найбільш характерні періоди часу їх скоєння - це час з 21 години до 01 години ночі. Слід зазначити, що розглянуті вище елементи криміналістичної характеристики зґвалтування відображають найбільш характерні особливості даного злочину, дозволяють типізувати особистість злочинця (або групи злочинців), серед яких слід шукати підозрюваних, і намітити методи виявлення, розкриття і розслідування зґвалтування.

Список використаної літератури:

1. Кадонцев Ю.В. Методика расследования изнасилований, совершенных лицами молодежного возраста, 18-25 лет: автореф. дис. ... канд. юрид. наук/ Ю.В. Кадонцев. - Уфа, 2001. – 22 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; заред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація.- 2-е вид., перероб. і допов. - Київ : Юрінкомінтер, 2005. - 480 с.
3. Настольная книга следователя / ред. кол. В.Я. Таций, Н.Г. Панов, В.Ю. Шепитько. - Київ : ІнЮре, 2003. - 716 с.
4. Пономарева Л.В. Методика расследования изнасилований / Л.В. Пономарева. - М. : Юрлитинформ, 2002. - 152 с.
5. Сидорик В.Н. Методика расследования изнасилований, совершенных несовершеннолетними : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.Н. Сидорик. - Минск, 1989. – 20 с.